

Balballaryň yzynda

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Balballaryň yzynda BALBALLARIN PEŞINDEN

Yüzlerce metre uzayan balballar; ard-arda dizilmiş bir şekilde hem bir ihtişamı, hem de insanın aklında değişik duyguları uyandırıyor. Uzun bir sıra hâlinde birbirini takip eden bu taşlar ilk bakışta, herhâlde dostlara güven hissi verirken, düşmanlarda da bir korku duygusunu uyandırmış olmalıdır.

Bugün Moğolistan'ın Koşo-Çaydam bölgesindeki meşhur Bilge Kağan'ın külliyesinden çıktıktan sonra, birkaç km. uzayan bir balbal silsilesi mevcuttur. Bunların neden yapıldığı hususunda şimdiye kadar değişik görüşler ileri sürüldüğü bir gerçektir. Bunlardan birisi ve en yaygını bu taşların öldürülen düşmanlara ait olduğu ve ölen kişiye öbür dünyada hizmet edeceğine inanılmasıdır.

Balbal geleneği çok eski çağlardan beri Türkler arasında yaşamaktadır. Moğolistan'da, Altaylarda ve Asya'nın değişik bölgelerinde yapılan arkeolojik kazılarda ve araştırmalarda önemli Türk büyükleri olduğu sanılan kişilerin sembolik mezarlarının önlerinde mutlaka balballara rastlanılmaktadır. Birtakım iddialara göre sadece erkek mezarlarının önünde değil, hanım ve çocuk kabirlerinin karşısında da bu tip balballar vardır. Ancak şimdilik bu gibi görüşler tartışmaya açık görünmektedir.

Bu açıklamalardan sonra balballar konusunda, bir değişik görüş ileri sürmek istiyoruz. Yukarıda bu yazıya girerken söylemeye çalıştığımız gibi, bunların azameti dosta güven, düşmana korku salmaktadır. Taş balbalları ilk gören dost kuvvetler veya kişiler yanlarında pek çok beşe ve hükümdara baş eğdirmiş bir kağanın ya da halkın topraklarına geldiği için güven ve sevinç hissedecektir. Hâlbuki o ülke ve milletin hakkında kötü düşünen kişiler de, kendi başlarına aynı akibetin geleceğinden dolayı korkacaktır. İşte biz Bilge Kağan'ın ve Köl Tigin'in külliyelerine ilk yaklaştığımızda bu duygulara kapıldık.

Zaten her iki abidenin ve bunlara ait balbalların bulunduğu yer âdeta uçsuz-bucaksız Orkun Havzasının kapısında yer almaktadır. Kök Türklerin çağdaşı olan ve en büyük düşmanları durumundaki Çin İmparatorluğu'nun, Türk topraklarına girdiği zaman karşılaşacağı ilk nesneler bunlardır.

Yukarıdakiler bir yana, bilindiği üzere 1995 yılından beri fasılalarla da olsa, Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti Moğolistan'ın Koşo-Çaydam bölgesinde Orkun Yazıtları olarak bilinen Köl Tigin ve Bilge Kağan külliyeslerinde çalışmalar yapmaktadır. 2001'de de kazı faaliyetlerine devam edilmiş olup, Orkun Havzasında yaklaşık 50 km. karelik bir alan içerisinde araştırmalarda bulunmaktadır. 2001 yılı kazı çalışmaları özellikle Bilge Kağan külliyesi üzerinde yoğunlaştı. Bu şekilde bir yol takip edilmesinin sebebi de, Köl Tigin Yazıtı'nın olduğu yerde daha önce birkaç kazı işleminin gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bilge Kağan'da faaliyetler tamamlandığında, tıpkı bu külliye de olduğu gibi, Köl Tigin Yazıtı'nın olduğu alanda da bilimsel metotlarla bir kazı çalışması yapılacaktır. Ancak Bilge Kağan külliyesinde, W. Radloff'tan bu yana, en azından bizim bildiğimiz pek ciddi bir inceleme söz konusu değildir. Zaten anlaşıldığı kadarıyla Radloff da sadece yazılı taşın olduğu yerlerde ve yüzeyde araştırmalar gerçekleştirmiştir. 2001 yılı çalışmaları ve araştırmaları bunu gösteriyor.

Bu yılki (2001) çalışmaların en önemli buluntularından birisi, bize göre, Bilge Kağan külliyesinin ikinci veya üçüncü balbal taşı ve üzerindeki tamgalardır. Bilindiği üzere tamgalar, herhangi bir ailenin ya da kişinin şahsî mühürleridir. Eski Türkler sahip oldukları malların üzerine bu özel tamgalarını kazıyarak, o nesnenin kendilerine ait olduğunu gösteriyorlardı. Veya bu tamgalar sayesinde kimin ne olduğu ortaya çıkıyordu.

6.7.2001 tarihinde, Moğolistan'daki Türk jeofizik ekibinin çalışmaları esnasında; araştırma görevlisi M. Emin Candansayar, Bilge Kağan Yazıtı'nın doğusundaki yolda ölçüm çubuğu çakarken, yolun altında bir taş a rastladığını söylemiştir. Türk kazı ekibi de bir tedbir olarak bunun yoldan

çıkarılmasını ve tahrip olmasının önlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla bu taşın yoldan kaldırılarak, ayağa dikilmesine karar verildi. Fakat, 7.7.2001 günü balbalın üzerindeki toprak tabakası temizlenip, gün ışığına çıkarıldığında, bozkırda büyük bir fırtınanın ve yağmurun başlaması üzerine bu iş yarım kaldı. Daha önceden bu bölgede araştırma ve incelemelerde bulunan bilim adamlarının da belirttiği üzere, gerçekten bu coğrafyada çalışmak oldukça güçtür. Temmuz ve Ağustos ayları içerisinde bile zaman zaman hava sıcaklığı normalin altına düşmekte, bazen günlerce süren kum fırtınaları, bazen de aralıksız sağnak yağmurlar devam etmektedir. Bu yüzden çalışma ortamı oldukça çetindir.

Yukarıda bahsettiğimiz balbal, Bilge Kağan'ın yazılı taşından 31 metre uzaklıkta ve doğuda yer alıyordu. Uzun kenarı 80 cm. olan balbalın, kısa kenarı 51 cm, kalındığı da 10-12 cm. civarındadır. Taşın rengi karadır.

Bu balbalın üzerinde iki tane tamga bulunmaktadır. Bunlardan birisi kelebek biçiminde, diğeri de öküz veya boğa tamgası şeklindedir. Bu tamgalardan özellikle ikincisini Kemçik-Çirgak yazıtıyla, Çakul VII'de görmemiz mümkündür. Ancak Çakul VII'de tamga yana doğrudur. Bununla beraber tamgalar Uygur dönemindekilerle benzerlik göstermektedir.

Sonuç olarak; bu tamgalar, -muhtemelen- Kök Türklerden sonra Orkun bölgesine hâkim olan Uygurlar tarafından taşların üzerine kazınmıştır diyebiliriz.

Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ.

● Awtoryň elektron salgysy:
sgomec@altayli.net

Alıntı Kaynağı: Orkun Dergisi Sayı: 43 Taryhy makalalar